

УДК 94 (477) : 327 (4+73) «2004»

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2025.4.380>

Євген Кобець*

ІДЕЙНО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВИМІРИ ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ У ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Анотація: *Стаття присвячена аналізу західноєвропейських та американських інтерпретацій Помаранчевої революції 2004 року як ключового епізоду новітньої історії України та важливого маркера демократизаційних процесів у пострадянському просторі. У роботі розглянуто основні концептуальні рамки, в яких західні дослідники осмислюють події: моделі «імпорту демократії» (М. МакФол), «антиолігархічної революції» (А. Аслунд), «сейсмічного зсуву» геополітичної орієнтації (А. Каратицький), «революції переговорів» та інституційної слабкості (Е. Вілсон, Д. Лейн, Л. Вей), дискурсивні та ідентичнісні виміри (Т. Кузьо, С. Мінесавілі), а також культурологічний підхід, який пропонує розглядати революцію як «символічно заряджений соціально-культурний перформанс» (Е. Нарвселіус). Показано, що наукова новизна полягає у систематизації різних підходів, виявленні точок їх ідейного перетину та суперечностей, а також у визначенні перспектив подальших студій, пов'язаних із поглибленням культурологічних, соціологічних і регіональних аспектів аналізу.*

Ключові слова: *Помаранчева революція, демократизація, імпорт демократії, революція переговорів, національна ідентичність, Захід, пострадянський простір*

Вступ. Помаранчева революція 2004 року стала однією з ключових подій новітньої історії України та предметом пильної уваги західноєвропейських і американських дослідників. Вона була не лише внутрішнім політичним переломом, але й важливим маркером демократизаційних процесів у пострадянському просторі, що актуалізувало дискусії про природу «експорту демократії», специфіку електоральних революцій, феномен «революції переговорів» і цивілізаційний вибір України на користь Європи. Незважаючи на значну кількість публікацій, у науковій літературі досі бракує цілісного аналізу того, як саме західні автори інтерпретували та концептуалізували події 2004 р. Саме це зумовлює *актуальність* нашого дослідження, яке передбачає критичне осмислення усталених концептуальних рамок, висвітлених у західноєвропейських та американських студіях.

У статті ми не прагнемо дати вичерпний огляд усіх інтерпретацій, однак, *маємо на меті* розглянути та системно проаналізувати кілька концептуальних вимірів, які можуть становити потенційний інтерес для вітчизняних дослідників і заохотити їх до розгляду революційних подій 2004 р. під новим кутом.

Огляд літератури. У працях дослідників Помаранчева революція трактується, передусім, як знакова подія демократичного розвитку, яка послабила авторитарні механізми влади та започаткувала традицію прозорих виборів в Україні (В. Банс і

* Кобець Євген Анатолійович – магістр історії та археології, аспірант Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5583-5792>;
e-mail: kobetsel410@gmail.com

Ш. Волчик¹, Г. Гейл², А. Степан³). Низка вчених убачає в українських подіях частину ширшої хвилі демократичних зрушень у регіоні, серед яких називають Трояндову революцію у Грузії та Тюльпанову революцію у Киргизстані. Разом з тим, у науковій літературі трапляються й скептичні оцінки, де підкреслюється неповнота інституційних трансформацій і суперечливий характер політичних результатів Помаранчевої революції. Частина авторів наголошує на антиолігархічному змісті протестів (А. Аслунд), або ж підкреслює еволюційний характер розвитку України після революції (А. Мотиль⁴).

Виклад основного матеріалу. Однією з ключових рамок, в якій західні дослідники інтерпретували Помаранчеву революцію, була *концепція «експорту» чи «імпорту демократії»*. Досить ґрунтовно цей підхід представлений у статті американського дипломата, професора Майкла МакФола⁵, який, спираючись на теоретичні підходи до демократизації, показує, що революційний перелом у 2004 р. став результатом, насамперед, внутрішньої боротьби між напівавторитарним режимом і демократичною опозицією, однак, критичну роль у зміщенні делікатної рівноваги відіграли саме «імпортовані» із Заходу ресурси та технології.

Як підкреслює М. МакФол, Помаранчева революція була результатом комбінації внутрішніх структурних передумов і зовнішніх демократизуючих впливів, які створили умови для мобілізації опозиції та перемоги демократичних сил. Подібної оцінки притримується й шведсько-американський економіст і дипломат Андерс Аслунд, який трактує ці події як своєрідну «антиолігархічну революцію» (anti-oligarchic)⁶. На його думку, Помаранчева революція кинула виклик кланово-олігархічному режиму, сформованому за часів президентства Леоніда Кучми, і мала характер ліберальної буржуазної революції, спрямованої проти олігархів. У цьому контексті очікувалося, що українські бізнес-еліти поступово трансформуються у «західного зразка підприємців», а Партія регіонів еволюціонує у демократичну правоцентристську силу.

Крім того, М. МакФол наголошує на тому, що Помаранчева революція не була штучно організованим проектом зовнішніх сил: вона стала можливою лише завдяки зростанню потенціалу демократичної опозиції в Україні, її здатності об'єднуватися, організовувати ефективні кампанії та мобілізувати громадян. Водночас, саме міжнародні чинники – фінансова підтримка незалежних медіа, технології виявлення фальсифікацій (екзит-поли, паралельний підрахунок голосів, незалежні спостерігачі), поширення ненасильницьких стратегій протесту, а також моральний тиск західних дипломатичних

¹ *Bunce V.J., Wolchik Sh.L. International diffusion and postcommunist Electoral Revolutions. Communist and Post-Communist Studies. 2006. Vol. 39, No. 3. P. 283-304.*

² *Hale H.E. Democracy or autocracy on the March? The colored revolutions as normal dynamics of patronal presidentialism. Communist and Post-Communist Studies. 2006. Vol. 39, No. 3. P. 305-329.*

³ *Stepan A. Ukraine: Improbable democratic 'nation-state' but possible democratic 'state-nation'? Post-Soviet Affairs. 2005. Vol. 21, No. 4. P. 279-308.*

⁴ *Motyl A.J. Revolutions, nations, empires: Conceptual limits and theoretical possibilities. New York: Columbia University Press, 1999. 229 p.*

⁵ *McFaul M. Ukraine imports Democracy: External influences on the Orange Revolution. International Security. 2007. Vol. 32, No. 2. P. 45-83.*

⁶ *Åslund A. The economic policy of Ukraine after the Orange Revolution. Eurasian Geography and Economics. 2005. Vol. 46, No. 5. P. 327-353.*

інституцій – надали цим внутрішнім зусиллям необхідного імпульсу⁷. Особливої ваги набула американська допомога: саме від США надходило фінансування для програм спостереження за виборами, підготовки незалежних екзит-полів, підтримки громадських організацій та незалежних медіа, про що було зазначено раніше в одному з наших досліджень⁸. Таким чином, революція стала прикладом поєднання локальних ініціатив і глобальних демократичних ресурсів.

Особливого значення, за М. МакФолом, набули два типи імпорту. По-перше, *технологічний* (technological): практики контролю за виборами, відпрацьовані в інших країнах посткомуністичного простору (Сербія, Грузія, Словаччина), були адаптовані до українських умов і дозволили викрити масштабні порушення. По-друге, *ідеаційний* (ideational): ненасильницькі стратегії громадянського опору, що беруть початок у практиках Махатми Ганді та Мартіна Лютера Кінга, стали важливим джерелом натхнення для протестного руху в Україні⁹. До цього додалася й фінансова підтримка, завдяки якій функціонували незалежні медіа – зокрема, «Українська правда» практично повністю утримувалася за кошти зовнішніх грантів.

Водночас, у своїх висновках М. МакФол застерігає від спрощеного трактування революції як продукту зовнішнього втручання. Він чітко зазначає: основним двигуном демократичних змін завжди виступають внутрішні актори, а зовнішня допомога може лише посилити їхню ефективність або створити додатковий простір для дій. Західні впливи не змогли і не могли, наприклад, розколоти силові структури чи радикально змінити ставлення населення до влади. Їхній ефект проявився «на маргінесах» – але саме ці маргінальні впливи в умовах крихкої рівноваги сил стали критично важливими для перемоги демократичної опозиції¹⁰.

Подібного наголосу на внутрішніх рушіях дотримується й Адріан Каратицький, американський дослідник українського походження, старший науковий співробітник «Atalnic Council» та президент «Freedom House» у 1994-2004 рр., який трактує революційні події 2004 р. в Україні як результат мобілізації громадянського суспільства, нового середнього класу та студентства у відповідь на корупційно-олігархічну деградацію держави за президентства Л. Кучми¹¹. На відміну від моделей «імпорту демократії» (М. МакФол) чи «антиолігархічної революції» (А. Аслунд), А. Каратицький акцентує увагу на корупційній деградації державних інститутів за Л. Кучми, що викликала суспільний спротив. Він докладно аналізує роль олігархічних кланів, залежних медіа, студентських і громадських рухів, підкреслюючи ненасильницький характер протестів та їхню силу як внутрішнього чинника демократизації. У ширшій перспективі, на його думку, Помаранчева революція стала «сейсмічним зсувом» (seismic shift)¹² геополітичної орієнтації України у бік Заходу та джерелом натхнення для суспільств пострадянського простору¹³.

⁷ McFaul M. Ukraine imports Democracy: External influences on the Orange Revolution... P. 72, 75.

⁸ Кобець Є. Політико-інституційний вплив США на демократизаційні процеси в Україні у 2004–2010 роках. *Американська історія і політика*. 2025. № 19. С. 54–65. DOI: <https://doi.org/10.17721/2521-1706.2025.19.5>

⁹ McFaul M. Ukraine imports Democracy: External influences on the Orange Revolution... P. 81.

¹⁰ Ibid. P. 80–81.

¹¹ Karatnycky A. Ukraine's Orange Revolution. *Foreign Affairs*. 2005. Vol. 84, No. 2. P. 35–52. DOI: <https://doi.org/10.2307/20034274>

¹² Ibid. P. 35.

¹³ Ibid. P. 52.

Інший акцент – на внутрішніх передумовах – робить британський дослідник Джеймс Шерр, який у своїй інтерпретації Помаранчевої революції підкреслює специфіку української політичної культури як відмінної від російської¹⁴. На думку дослідника, саме поєднання історичного плюралізму, етноконфесійної толерантності та формування демократичних цінностей у межах олігархічної системи дозволило революції завершитися без масового насильства. Дж. Шерр зазначає, що «м'яке приземлення» (soft landing) революції було не лише заслугою суспільства, а й результатом внутрішніх процесів еволюції у самій державі, включно з безпековими структурами¹⁵.

У західній академічній інтерпретації окреме місце посідає підхід Тараса Кузя, британського та канадського політолога українського походження, який розглядає Помаранчеву революцію крізь призму громадянського націоналізму та розвитку громадянського суспільства. На його думку, масова мобілізація 2004 р. стала можливою завдяки потужному потенціалу національної ідентичності, передусім, у західних і центральних регіонах України¹⁶. Саме націоналізм став тією «батареєю», що забезпечила здатність до тривалих ненасильницьких протестів і зробила український революційний досвід унікальним у порівнянні з аналогічним досвідом інших посткомуністичних держав. Водночас, дослідник наголошує на регіональній асиметрії мобілізації: участь у протестах була зосереджена у західно- та центральноукраїнському середовищі, тоді як у східних регіонах домінувала протилежна тенденція. Такий підхід дозволяє осмислити Помаранчеву революцію не лише як електоральний конфлікт, але й як прояв глибшої боротьби за моделі ідентичності та напрями національного розвитку.

У наукових інтерпретаціях Помаранчевої революції також простежується *мотив інституційної крихкості української держави та її впливу на подальші політичні процеси*. Британський дослідник Ендрю Вілсон окреслив Помаранчеву революцію як «революцію переговорів» (revolution of negotiations)¹⁷, наголошуючи на парадоксі: масовий, ненасильницький протест справді мав революційний потенціал, проте його результати були «самообмеженими» (self-limiting affair)¹⁸. Ключові угоди уклалися у кулуарному форматі (corridor politics) між Віктором Ющенком, Леонідом Кучмою, Віктором Януковичем та іншими представниками української політичної еліти, що призвело до формування пакета конституційної реформи 8 грудня 2004 р.¹⁹ На думку Е. Вілсона, саме інституційна слабкість української держави сприяла уникненню насильства, але водночас і заблокувала глибинні зміни²⁰. Громадянське суспільство відіграло важливу роль у мобілізації та захисті голосів,

¹⁴ Sherr J. The orange revolution's challenge to Ukraine, Russia and Europe. *Politique Etrangère*. 2005. No. 1. P. 9-20 / I-XIII. URL: <https://cutt.ly/jrHIROa3>

¹⁵ Ibid. P. II-III.

¹⁶ Kuzio T. Nationalism, identity and civil society in Ukraine: Understanding the Orange Revolution. *Communist and Post-Communist Studies*. 2010. Vol. 43, No. 3. P. 285-296. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2010.07.001>

¹⁷ Wilson A. *Ukraine's Orange Revolution*. New Haven, London: Yale University Press, 2005. 232 p.; Wilson A. Ukraine's 'Orange Revolution' of 2004: The paradoxes of negotiation. *Civil resistance and power politics: The experience of non-violent action from Gandhi to the present. First Edition* / Eds.: A. Roberts, T. Garton Ash. Oxford University Press, 2009. P. 335-353.

¹⁸ Wilson A. Ukraine's 'Orange Revolution' of 2004: The paradoxes of negotiation... P. 336.

¹⁹ Ibid. P. 351-352.

²⁰ Ibid. P. 346.

однак, не стало головним суб'єктом післяреволюційних трансформацій: «електоральна революція» (electoral revolution) завершилася елітарним компромісом, що зберіг старі механізми політики. Власне, про «революційність» революції, на думку Е. Вілсона, доречно говорити на початку Помаранчевої революції²¹, проте, підбиваючи підсумки, він називає її «нереволюційною революцією» (non-revolutionary revolution)²².

Інший британський дослідник з університету Кембріджу Девід Лейн розвинув цю тезу, трактуючи події 2004 р. радше як провал демократизації: масова мобілізація та зовнішня підтримка породили завищені очікування, але наслідком стало посилення суспільної поляризації без формування інтегративного «громадянського проекту»²³. На його думку, події 2004 р. становили «революційний переворот» (revolutionary coup d'état) – поєднання боротьби еліт за владу та масової участі «аудиторного» типу²⁴, яка слугувала лише легітимацією для зміни політичних персоналій²⁵. Ба більше, Д. Лейн говорить про те, що цей революційний рух був скоріше роз'єднуючим, ніж об'єднуючим, і не користувався широкою підтримкою населення. Такий формат засвідчив обмеженість можливостей зовнішнього сприяння демократії та залежність мобілізації від елітно-спонсорованих структур, а не від автономного громадянського суспільства. На підставі аналізу опитувань громадської думки та фокус-груп, Д. Лейн підкреслює, що підсумком Помаранчевої революції став не крок уперед до демократії, а радше «розчарування й дезілюзія» серед значної частини суспільства²⁶.

Професор з Торонто Лукан Вей запропонував додаткове пояснення, сформулювавши концепт «реформаторської дилеми» (reform dilemma)²⁷. На думку Л. Вей, Помаранчева революція була масовим рухом із чіткою проукраїнською та регіональною основою, що спирався на найбільш відданих націоналістичних активістів. Її результатом став демократичний злам 2005 р., позначений припиненням цензури та відмовою від виборчих маніпуляцій²⁸. Однак, слабе верховенство права та фрагментовані політичні інститути водночас перешкоджали авторитарній консолідації й унеможлилювали ефективні реформи. Ті самі чинники, що обмежували авторитаризм, підривали і демократизацію. Політична безвихідь, корупція та регіональні поділи не дозволили реалізувати очікування, породжені революційними подіями. Таким чином, Україна після 2004 р. опинилася у парадоксальній ситуації – між успішними реформами країн Балтії й авторитарними сценаріями Білорусі та Росії.

Цікаву тезу знаходимо у Дж. Шерра, який наголошує на тому, що події 2004 р. хоч і відкрили нове «мистецтво можливого» (the art of the possible) для України та Європи, однак, неминуче перейшли у найнебезпечнішу фазу, характерну для будь-якої революції –

²¹ Ibid. P. 351.

²² Ibid. P. 353.

²³ Lane D. The Orange Revolution: 'People's revolution' or revolutionary coup? *The British Journal of Politics and International Relations*. 2008. Vol. 10. P. 525-549. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-856x.2008.00343.x>

²⁴ Ibid. P. 529.

²⁵ Ibid. P. 528.

²⁶ Ibid. P. 546.

²⁷ Way L.A. Between national division and rapacious individualism: Ukraine before and after the Orange Revolution. *The Brown Journal of World Affairs*. 2008. Vol. 14, No. 2. P. 253-264.

²⁸ Ibid. P. 259.

ту, що настає після її перемоги²⁹. На його думку, успіх залежав від того, чи зміг би В. Ющенко перетворити електоральну перемогу на реальну трансформацію політичної системи. Дж. Шерр пише про це так: «Вибори не принесуть демократії, оскільки переважна більшість людей і надалі вважатиме, що їхня країна не належить їм»³⁰. Тобто, без оновлення державних інститутів залишався ризик відтворення олігархічно-кримінальних практик і подальшого відчуження суспільства від держави.

Узагальнено, ці підходи підкреслюють: ключовим структурним чинником спадщини Помаранчевої революції стала інституційна слабкість держави, яка відкривала вікно можливостей для змін, але водночас консервувала крихку демократію, елітарні торги та нездійснені обіцянки реформ.

Доповнюючи попередні підходи, Т. Кузьо акцентує увагу на ще одному вимірі – *ідеологічно-дискурсивному*. Він показує, що революція 2004 р. супроводжувалася відродженням радянських конспірологічних наративів та антизахідної риторики, активно відтворюваних східноукраїнськими елітами та Партією регіонів під впливом російської політичної культури. У цьому дискурсі Помаранчева революція зображувалася як «західний проєкт», організований США та «націоналістами» із Західної України³¹. Особливим об'єктом таких атак став В. Ющенко, чия електоральна база лежала у «націоналістичних» регіонах, а родинні зв'язки із США (дружина-американка) підсилювали цю аргументацію. За словами Т. Кузя, саме у ході кампанії 2004 р. радянська політична культура конспірології, антиамериканізму та ксенофобії набула нового життя та закріпилася як світоглядна основа Партії регіонів, визначаючи її подальші внутрішні та зовнішньополітичні орієнтири.

Було б помилкою обійти увагу трактування Помаранчевої революції як події, що мала не лише внутрішньополітичний, а й виразний міжнародний вимір. Вже згадуваний нами Дж. Шерр, крім значення внутрішніх, національних факторів, підкреслює те, що революція 2004 р. означала перетворення України з «об'єкта» на «актора» міжнародних відносин і постала викликом одночасно для Києва, Москви та Заходу загалом³². Для Росії перемога В. Ющенка стала загрозою самій логіці «адміністративної вертикалі» та підірвала механізми утримання впливу на пострадянському просторі³³. Для Європейського Союзу, за Дж. Шерром, ключовим завданням мало б стати не формальне проголошення перспектив членства, а практична інституційна допомога, спрямована на зміцнення державної спроможності та прозорості українських інститутів³⁴. НАТО ж залишалося полем складного консенсусу: з одного боку, «відкрите вікно» для України, з іншого – суперечності між союзниками й обмежена підтримка серед українського суспільства³⁵. У цьому контексті Помаранчева революція у Дж. Шерра постає як системний злам, що змінив геополітичний баланс в Європі та поставив на порядок денний питання про реальну, а не декларативну підтримку Заходом демократичних трансформацій в Україні.

²⁹ Sherr J. The orange revolution's challenge to Ukraine, Russia and Europe... P. I.

³⁰ Ibid. P. IV.

³¹ Kuzio T. Soviet conspiracy theories and political culture in Ukraine: Understanding Viktor Yanukovich and the Party of Regions. *Communist and Post-Communist Studies*. 2011. Vol. 44, No. 3. P. 221-232. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2011.07.006>

³² Sherr J. The orange revolution's challenge to Ukraine, Russia and Europe... P. 9-20.

³³ Ibid. P. VII.

³⁴ Ibid. P. IX.

³⁵ Ibid. P. XII.

Нарешті, важливо відзначити, що частина західноєвропейських досліджень виконує роль своєрідного мосту між українським баченням Помаранчевої революції та західними теоретичними підходами, адже вони транслюють український досвід у координати міжнародної наукової дискусії. Так, в аналітичній праці німецької дослідниці грузинського походження, викладачки Вільного університету Берліна та ESCP Бізнес-школи Саломе Мінесашвілі медійний дискурс про європейську ідентичність в Україні у 2004–2017 рр. розглядається крізь призму конструктивістських теорій ідентичності та історичного інституціоналізму³⁶. Це дозволяє вписати українські події – зокрема, Помаранчеву революцію – у ширший західний науковий контекст, де вони постають не лише як внутрішньополітичні кризи, а як «критичні злами» (critical junctures), що змінюють баланс у дискурсі європейської ідентичності. У такий спосіб дослідження С. Мінесашвілі не стільки пропонує власну оцінку революцій, скільки демонструє, як українські інтерпретації та досвід можуть бути осмислені та концептуалізовані мовою західної академії.

Спіраючись на аналіз понад 600 публікацій українських медіа, С. Мінесашвілі пропонує до розгляду кілька важливих інтерпретацій: вона виводить питання європейської ідентичності за межі ЄС-центричних студій, розглядаючи його в умовах «спірного сусідства» з Росією; показує, що революції та війна з Росією (С. Мінесашвілі вивчає події до 2020 р.) виступають «критичними зламами» на користь проєвропейських позицій³⁷; доводить, дискурсивне «заперечення» (contestation) є сталою рисою осмислення європейської ідентичності України, адже антиєвропейські наративи не зникають навіть у моменти домінування проєвропейських³⁸; і, зрештою, наголошує на тому, що під час революції Україна постає своєрідним «моральним тестом» (moral check) для Європи, яка, водночас, переживає власну ціннісну кризу³⁹.

Західні дослідження Помаранчевої революції охоплюють кілька концептуальних площин: від пояснень через «імпорт демократії» (М. МакФол), «антиолігархічну революцію» (А. Аслунд) та «сейсмічний зсув» геополітичної орієнтації (А. Каратицький), до аналізу «революції переговорів» та інституційної слабкості (Е. Вілсон, Д. Лейн, Л. Вей), а також дискурсивних ідентичнісних вимірів (Т. Кузьо, С. Мінесашвілі).

Окремо і більш новаторськи цю картину доповнює культурологічний підхід шведсько-британської дослідниці Елеонори Нарвселіус⁴⁰, яка пропонує розглядати Помаранчеву революцію як «символічно заряджений соціально-культурний перформанс» (symbolically charged socio-cultural performance)⁴¹. Така перспектива зміщує фокус з інституцій чи зовнішніх впливів на символічну арену, де розгорталася боротьба за визначення образу української нації. У цьому аналізі В. Ющенко та В. Янукович постають не лише як політичні конкуренти, а як два «сценарії України» – європейсько-моральний,

³⁶ Minesashvili S. European identity discourses in the contested neighborhood of Europe and Russia: The case of Ukraine. Discussion paper No. 02/2020. Hamburg, Germany: Europa-Kolleg Hamburg, Institute for European Integration. 58 p. URL: <https://cutt.ly/arHIYVmi>

³⁷ Ibid. P. 4–6, 12.

³⁸ Ibid. P. 24.

³⁹ Ibid. P. 18.

⁴⁰ Narvselius E. Cultural identifications, political representations and national project(s) on the symbolic arena of the Orange Revolution. *Studies in Ethnicity and Nationalism*. 2007. Vol. 7, No. 2. P. 29–54.

⁴¹ Ibid. P. 30.

культурно вкорінений і національно орієнтований, і радянсько-проросійський, що апелює до стабільності та ностальгійних міфів. Важливим відкриттям в її дослідженні є акцент на тому, що мобілізація протестів забезпечувалася не тільки політичними ресурсами, а й культурними кодами – символами, мовою, колективною пам'яттю, моральними аргументами, які надавали протестові глибокої емоційної сили.

У цьому ключі особливу вагу отримує роль української інтелігенції та нового середнього класу. Е. Нарвселіус показує, що вони не здобули прямої політичної влади, проте саме вони надали протестам моральної легітимності, перетворивши їх на «*революцію у свідомості*» (revolution-in-minds)⁴². Тому, Помаранчева революція постає як злам не лише політичного чи інституційного порядку, а й символічного, відкривши простір для нових переговорів про національну ідентичність, місце України в Європі та культурні підвалини державності. Це дозволяє побачити революцію не лише як епізод електоральної боротьби чи кризи інститутів, а як глибинну культурно-політичну драму, в якій конкурували альтернативні моделі України.

У цій перспективі ідейно-концептуальна рамка Е. Нарвселіус виглядає особливо сучасною: вона пропонує інструменти для аналізу не тільки подій 2004 р., а й ширшого процесу «ідентифікаційної роботи» українського суспільства, що триває в після Майдану 2013–2014 рр., і в умовах війни з Росією. Саме тому цей підхід може бути розглянутий як один із найперспективніших у західних студіях, адже він не лише пояснює минуле, а й дозволяє осмислювати сучасні виклики української нації у символічному та культурному вимірі.

Висновки. Отже, розглянуті концептуальні підходи дослідження Помаранчевої революції – від моделей «імпорту демократії», «електоральної революції» до інтерпретацій у категоріях «революції переговорів» та європейської ідентичності – окреслюють лише частину ширшого наукового поля. Вони не вичерпують усієї палітри можливих аналітичних перспектив, але дозволяють побачити, як західні автори намагаються вписати український досвід у глобальні теорії демократизації та пострадянських трансформацій.

Тож, наукову новизну нашого дослідження вбачаємо у впорядкуванні різних концептуальних підходів та у висвітленні як їхніх точок перетину, так і суперечностей. А перспективним напрямом подальших студій є їх поглиблення, розширення та пошук нових підходів, зокрема через інтеграцію культурологічних, соціологічних і регіональних вимірів аналізу. Таким чином, Помаранчева революція постає не лише як унікальний епізод української історії, але й як динамічний «тест-кейс» для світової науки про демократію та ідентичність.

Yevhen Kobets

Ideological and conceptual dimensions of the Orange Revolution in Western European and American studies

Abstract: The article examines Western European and American interpretations of the 2004 Orange Revolution as a pivotal event in Ukraine's modern history and an important

⁴² Ibid. P. 31.

marker of democratization in the post-Soviet space. It analyses the main conceptual frameworks used by Western scholars: the 'import of democracy' model (M. McFaul), the 'anti-oligarchic revolution' (A. Åslund), the 'seismic shift' in geopolitical orientation (A. Karatnycky), the 'revolution of negotiations' and institutional weakness (A. Wilson, D. Lane, L. Way), discursive and identity dimensions (T. Kuzio, S. Minesashvili), as well as a cultural perspective that interprets the revolution as a 'symbolically charged socio-cultural performance' (E. Narvselius).

The study emphasizes that its novelty lies in the systematization of diverse approaches, the identification of intersections and contradictions among them, and the outlining of future research prospects. Also, it highlights that the significance of the Orange Revolution cannot be fully understood through a single explanatory model, since it encompassed political, institutional, cultural, and identity-based transformations simultaneously. This perspective allows for a more nuanced understanding of the Revolution as not only a democratic breakthrough but also a complex process of societal mobilization and identity redefinition.

The contribution of the research is therefore twofold: on the one hand, it brings together a wide range of conceptualizations scattered across the Western academic field, and on the other, it outlines the prospects for further scholarly inquiry. In particular, the article points to the necessity of expanding analytical horizons through cultural, sociological, and regional lenses, which may enrich both Ukrainian historiography and comparative studies of democratic movements in the post-Soviet space.

Keywords: Orange Revolution, democratization, democracy import, revolution of negotiations, national identity, West, post-Soviet space